

szabadult polgári gesztusa a kaján-frivol szatíra, ha az operett-termés nagy többségének esztétikai szintje rendkívül alacsony is.

Ugyanez a része a kötetnek kitűnő jellemzést ad a máig is alig méltatott Papp Dánielről, indokolt portrémódosításokkal korrigálja az egyoldalúan beidegződött irodalomtörténeti véleményeket Rákosi Viktorról, Herczeg Ferencről, Eötvös Károlyról.

Külön öröm lehet minden olvasó számára a korszak burjánzó élclap-irodalmáról szóló alfejezet, és az, hogy Szalay Károly imponáló bátorsággal ír a századforduló olyan sokszor megkerült problémájáról, mint az asszimiláció.

Az olvasmányos, tanulságos kötetet a vonatkozó szakirodalom gondos felsorolása zárja, igazolva a szerzőt és tájékoztatva az olvasót. (*Magvető, 1977.*)

NACSÁDY JÓZSEF

Földipóló

AVAGY

Humorfi pótlózófia

BVAGY

Orbán Ottó kis(ebb) és nagy(obb) (bada)remeklései

Hogy fentebb-cím lentebb-egyelőre-papírúr még-dolog-se-dolgozatunk kritikai élet — ami ezúttal csak és csak dicséret lenne! — a szerző balszerencséjére ekképp elvegyük, másképp viszont mégse vegyük el, hadd *mondjuk* el gyorsan, hogy egyik legkitűnőbb irodalomhumoristánk, parodistánk, mint ő maga mondja kb.: badarisztánk könyvét kapkodta szét, amikor Orbán Ottó *A világ teremtése és egyéb badariságok* című munkáját meg- s megvásárolta az olvasó. Van ebben a kötetben létezés-filozófiai helyzetanköltemény, teremtéshistorikomikumnak álcázva, azaz mit, álcázva! amikor fordulatról fordulatra nyomban kifordul a külszín belszíne, jelezvén a józan derű létjogait, hol is nincsenek erősebb vagy gyengébb rések és bástyák, és minden *van*, mert le van teremtve (mint: „le van gyártva” és tsa.), és vannak „abszurdum versek”, azaz badarkák, ahol szintén a létezésfilozófia humoráig jutunk el, mint például a Lehel vezérben:

Folyton-folyvást fújta kürtjét nagy Lehel vezér,

kérdezték is tőle épp ezér:

„Mit csinálsz a kürttel, Lehelem?”

„Lehelem”,

válaszolta rá és épp ezér

legalább egy félperccig nem kürtölt nagy Lehel vezér.

És vannak irodalmi paródiák (mint: *Igy irtok ti* és tsa.), és ezzel a hármas ötvözetel Orbán Ottó az egyik legpezsdítőbb s nem mindig gazdag magyar literatúrai hagyományba kapcsolódik, lelkes üdvözlésünk közepette, a magas és mégis közérthető humoréba, tehát a kritika szándéka: Heuréka!

Szellemünk bizonyos vetületeinek alapmondásait Karinthy Frigyes szolgáltatta. És ez, ahogy mondani szokás, „nem véletlen”, azaz „jelent valamit”. Hadd maradjak a magam egykori kaptafájánál: amikor az *Egy talált tárgy megtisztítása* című kötetem némely darabjait írtam, tehát 1969 körül, mind erőteljesebben kezdett átvilágítani papírjaimon a Karinthy-paródiavízjel: Joepardy-mondások formájában (ld. *Igy irtok ti*), hogy például *minden túlsó parttal szemközt megtalálod az innessőt, vagy a hegycsúcsok felül vannak, netán sokból a semmi is kevés, sőt, kimondott „zen-koan” jellege van — nem tréfálok — annak a négy sorosnak, amelyet Karinthy történetesen egy drámaparódiája Don Muliójának ajkára ad:*

*Pándon már volt búcsú,
Pécelen még nem,
Szeret engem egy kis lány,
Ő engemet nem...*

— vagy ahogy az én fejemben zümmög ez a dalzáradék: *de ő engem nem*. Vagyis Karinthy Frigyes nemcsak alapmondásokat szolgáltatott, hanem mintha előreparodizált volna, mintha azt karikírozta volna, ami még nem is volt akkoriban, illetve, némi büszkeséggel mondhatjuk néhányan, hogy ha a spanyolviaszt nem találtuk is föl, legalább olyasvalaki csempészte be szellemi alapanyagunk bizonyos elemeit a magyar elmejárásokba, mint Karinthy. Karinthy, akinek legjobb dolgai — ezrével, de százával legalább — intellektuális népdalkincsként kerültek a köztudat némely rétegeibe; jó példa rá még akár a magamé is, ahogy zökkenőmentesen átköltöttem, kavicsként forgatom vizes korsómban, tisztítóköként azt a bolondos verssort.

Aki Magyarországon irodalmi paródiát ír, a Karinthy-közkinccset kamatoztatja. A filozófiapótló humort; ha nem is teljes anagrammaként, ennek lesz humorfi pótlózófia, pótkötetkészítőként az alapmű gyarapítója, a „lexikon” bővítője. Orbán Ottó — Timár György mellett —, úgy érzem, ma ezt a legmagasabb fokon műveli. Elemi erejű nevetésre ingerel Déry-, Örkény-, Tornai-, Garai-, Nagy László-paródiáinak egy-egy különlegesen teli találatával, amelyek közül hadd idézzük itt csak a Déry-félét: *A napok sódere* című nagyobb remklésnek azt a visszatérő motívumát, hogy „Kertünkben kihajtott az első kankalin... Kertünkben kihajtott a második kankalin...”, és így tovább, közbeiktatott morfondírozásokkal, míg a végén ez jön: „Kertünkben kihajtott az első Volkswagen”. Vagy Nagy László *Zsilett angyal*-a; de Somlyó György se panaszkodhat, s általában, mi többiek sem, megkapjuk a megtiszteltetést Orbántól, hiszen már Karinthy korában is jelentett valamit, ha valaki bekerült az *Igy irtok...-ba*.

A *Badarkák* Lehel vezéres verse, láttuk, valóban filozófiai mélységig hatol — felhők közti könnyűséggel. De vannak még további, a szójáték kereteit szétfeszítő pompás tartalmi lelemények azon a tájékon. Például a *Gőzék, avagy a megverselt filozófia*. És megverselt filozófiánál jóval több a kötet címét adó humor-főmű, *A világ teremtése* maga. Már a szereplők felsorolásánál is mókás, hogy az ELSŐ ANGYAL *teljesen hülye*, a HARMADIK *ha mód van rá, viszonylag értelmes* stb. Mókánál több ez ott lesz, ahol rájövünk: az angyalok szövege ezekkel a jellemzőkkel kap igazi dimenziót! *A világ teremtése* nemcsak Orbán fölényesen biztos ízlését, versszerkesztő-készségét bizonyítja, hanem valami jelentősebbet is: nagy dolgokról könnyedén tud szólni költőnk, méghozzá teljes érvénnyel. Ez a teremtéstörténet, úgy hiszem, jól látszik: bizonyos történelemkönyvecske-pótlék. És a legmagasabb rangú költészet teszi azzá, emeli az aktuális humorizálás pompásszintjéről maradandóságig. Ahogy az első angyal azt mondja, hogy „ne húzzuk az Úr primőr idejét”, és ahogy „a paradicsomot teljesen konszolidálták”, és Éva így beszél más, hírből ismert naprendszerekről: „De mihez fogna a kényelmes lélek ott, / aki ehhez az édenhez szokott?” S hogy — Ádám szerint — „ez a paradicsom egy kis paradicsom. / Kissé ütődött, de azért finom.” Éva szerint: „... egyre többnek van barlanglakása”, „a tejben... több a tej és kevesebb az őspor, / szidják is sokan,

hogy ez már nem a hőskor, / hogy ez már nem az a világ, / amit az Úr egy-két hete csinált...” És végül ahogy Goethe úr *bemutatja a világegyetem összes vasútvonalára érvényes szabadjegyét!* (Azok után épp, hogy Ádám kijelenti: „...én üdvözülök, ha a srácaimat / a világegyetembe fölveszik!”) Goethe a „nagy reményekből egy sikerdarab”-bá változott teremtésről beszél, „a telt ház előtt futó világ”-ról. Orbán Ottó igazi költészetet csinál ebben a remeklésben, és eszembe juttatja egy régi, képzeletbeli „abszurd-játékomat”. Kitaláltuk egyszer a barátaimmal a földipólót. Ahogy vízipóló van, miért ne lehetne földipóló, mondtuk. A földipóló szabályai szerint a játékosok nem vízben, hanem földben állnak, mozognak — már amennyire bírnak. És úgy játsszák a mérkőzést. Már ahogy abból mérkőzés lesz, ki tudja; sosem játszottunk ennél tovább egyetlen földipólómecset se. Csak nagyokat neveltünk. Maga a humor is ilyen földipóló lehet; termékeny és statikus, szó szerint is földhöz kötött — mégis a legkiszámíthatatlanabb és a legkövethetlenebb bonyodalmakkal, elágazásokkal ékes. Ilyen játék ez az Orbán-könyv; a legnagyobb magyar földipólós, a fentebbiekben sokat emlegetett Klasszikus Fedezet egy-egy húzásának megújítását, továbbfejlesztését élvezhetjük benne, és még valamit: a már ugyancsak említett öntörvényű jó minőséget. Tehát tulajdonképpen teremtéstörténelem-póló az, amit Orbán a költészet válogatott csapatában ezúttal is bemutat.

TANDORI DEZSÓ

Brusz Menyhért visszatér

MOCSÁR GÁBOR: KÉK BARLANG

A hatvanas évek második felében méltán keltettek föltűnést Mocsár Gábor szatírái, a *Pávatoll*, az *Illetlenek*, az *Öznyalató*, és persze Brusz Menyhért története, a *Kerek egy millió*. Mocsár Gábort a közvélemény drámai hangú elbeszélőnek, alapos, valóságismerő szociográfiai írónak tartotta, s némiképp meglepetésként hatott szikrázó, szatirikus kedve, játékos humora. A szociográfus és a szatirikus azonban nem szétválasztható, egymástól megkülönböztethető írói alkat; sőt, a szenvedélyes szociográfiai kutatás természetes következménye lehet a szatirizáló hajlandóság. Vanak a valóságnak ugyanis olyan szelvényei, amelyek aligha fogalmazhatók meg másként, mint komikusan. Az író megismeri a jelenséget, fölméri, elítéli és kinevetteti. Ennek az elítélésnek és kinevettetésnek az együttese a jellegzetes, eltéveszthetetlen Mocsár Gábor-i szatíra.

A klasszikus hagyományokat folytatja. Ami annyit jelent, hogy kora valóságából megfigyel egy jellegzetes, torz magatartásformát képviselő embertípust, a korra jellemző társadalmi viszonyok közé helyezi, s hagyja cselekedni. Mocsár szatíráinak a mozgatói tehát emberek, mai emberek, esendők, hitványak, gyöngék, akik megpróbálnak mindig a közösség, és a közösségi erkölcs ellenében, vagy azt megkerülve, érvényesülni. Mocsár Gábor két jellegzetes kortípust teremtett (a többi között), amely két típus immáron irodalomtörténeti jelenség. Az egyik Hudák elvtárs, a hatalmával visszaélő, erőszakos, féktelen, vidéki kiskirály, a másik Brusz Menyhért, a széplelkű sikkasztó és szélhámos. Aki pedig az első Brusz Menyhért történetet olvasta, rögtön kitalálja, hogy a *Kék barlangban* csakis őrá lehet szó. Menyhért ugyanis merengő lélek, Capri szigetéről, a csodálatos kék barlangról ábrándozik, s minden esetben azért „billegetti az eszt”, hogy pénzt keresve, azt a kék barlangot egyszer megpillanthassa. Bizalomgerjesztő, kedves pofa, mindenkit rászéd, fogházórt és szerelemre vágyó asszonyokat egyaránt. Egy rabtársával megszökik, hogy kül-